

ВЫДАНИЯ Б. ГРИНЧЕНКА. № 41.

К Л О П И Т Ъ

У С Е Л И Б И Л А Ш И В Ц И .

Напысавъ Грыцько Коваленко.

КЛОПИТЪ

У СЕЛИ ВИЛАШИВЦИ.

ОПОВИДАННЯ ПРО СИФИЛИСЪ.

Напысавъ Грыцько Коваленко.

Выдавъ Б. Гринченко.

№ 41.

Дозволено цензурою. Кієвъ, 9 апрѣля 1899 г.

У Чернигови, 1899. Зъ друкарни Губ. Земства.

I.

У степу, біля невеликої болотяної річки стоить козаче село Білашивка. Люде тамъ заможни, хаты велики, церква хороша. Отъ тилки школы доси не завелы, хыба що дякъ по-троху вчыть зъ десятокъ хлопцивъ. А швидко буде й школа: и гроши зибрани, и колодки, одъ Днипра привезени, лежать соби на майдани.

Велики табуны коней пасуться пидъ селомъ, у лузи: у кожного Білашивського хазяина е кони, въ иншого ихъ и десятеро. Колысь Білашивци чумакували, а якъ пройшли скризъ зализни дороги, то люде почалы киньмы издыты „пидъ хуру,“ возыты всячыну одъ Днипра до зализнычої станції, и на тому добре зароблялы. Звисно, не вси люде у Білашивци булы заможни: народу намножылося, де була одна хата и одно господарство, тамъ стало тры хаты або й билшь, подилылися, зъубожилы де яки. Черезъ те не мало хлопцивъ и дивчатъ що-лита ходылы на заробиткы— „на Нызъ,“ „на Динь,“ у Херсонщину, въ Катеринославщину, а то

и на Кубань. Здебилшого ихалы до Коховкы (на Днипри), а звидты наймалыся по экономіяхъ. Ви дома ричъ, у дорози, та помижъ чужымы людьмы ще й у наймахъ,—усячыны зазнавали. Не мало хлопцивъ та дивчатъ и здоровья втратылы на отыхъ заробиткахъ.

Одного разу счынывся у сели Билашивци великый клопоть. Пишла чутка, що Билашивський староста Гаврыло Бовкунъ пускае недобру славу на всихъ Билашивцивъ, нибы у сьому сели завелася якась погана хвороба. Де-хто зъ людей гомонивъ дуже и сердився на Бовкуна, особливо стара Оныщыха, що вмила зубы и кровь замовляты и одъ любощивъ та одъ дання зилля даваты.

—Наше село скризъ добре знаютъ!—казала Оныщыха,—про наше село ниhto лыхого не скаже! А тутъ—на тоби: таку лыху славу на село пускаты! Якъ прочують по инныхъ селахъ, то будуть зъ насъ глумытыся, буде соромно намъ и нашимъ дитямъ.

Вышерла вона свого Оныська съ хаты, щобъ заразы ишовъ до старосты; Онысько поклыкавъ ще сусидивъ,—Корнія Гречку та Мыкыту Знайка, и вони утрьохъ пишлы до старосты Бовкуна.

—Помогайби!—сказалы вони, увійшовшы у двиръ до Бовкуна и сившы била його на прызби.

—Пытайте, дядьку, чого мы до васъ прійшлы.

—Кажить,—обизвався Гаврыло Бовкунъ,—а я добрыхъ людей слухаты радый.

Омелько почавъ:

— Я навпростець: признавайтесь, дядьку, хто у насъ у сели, — выбачайте на сьому слови, — пранцюватый?

— Не знаю, — одмовывъ староста.

— То нащо жъ вы недобру славу пускаете на насъ и на дитей нашихъ. Нашымъ дитямъ треба нты мижъ люде: яка дивка пиде у наше село замижъ, або хто у насъ дочокъ визьме, якъ прочують про таку напастъ? Хто зъ нами схоче хлиба-солы ззисты?

Тоди озвався сусида Корній Гречка:

— Кажить просто, дядьку, хто се у насъ завився поганый, — намъ такого не треба, нехай цилого села не паскудыть!

— Колы жъ бо я не знаю, хто саме — озвався Бовкунъ.

— То выходыть се брехня? — пытае Омелько.

— Ни, мабуть не брехня, — одмовився староста. Не стерпивъ Мыкита Знайко, якъ гукне:

— Докы жъ отсе, пане старосто, вы будете насъ морочыты! або вкажить того пранцюватого, або мы васъ самого... тее... пидъ тры чорты!

— Почекайте, дядьку Мыкыто, — озвався староста, — вы перше роспытайте, а тоди вже й лайте.

— Мы й прыйшли пытаты, — каже Онисько.

— Бачыте, люде добри, бувъ я у волости у ту недилю. И сказавъ мени тамъ пысарь, а винъ нбы одъ хвершала чы одъ ликара чувъ, що въ нашому сели завелася негарна хвороба, що сифилисомъ або пранцями зветься. И ще казано мени,

що треба бути обережнимъ, щобъ та хвороба до іншихъ не чиплялася; а хвори щобъ заразь ишли до ликара. И ще радывъ пысаръ побалакаты про се на сходи, щобъ уси знали та стереглыся. Та колы жъ я самъ про сю хворобу ничего певного не знаю, то й не можу дати людямъ доброй порады. А хто саме у нашому сели мае сю погану хворобу, — про те я не знаю, и пысаръ мени не казавъ, бо мабуть и самъ не знае.

—Та може пысаръ и брехавъ? — каже Омелько.

—Глумъ та й годи, — каже Мыкыта Знайко, — се мы дожилыся.

Корній Гречка похытавъ головою и мовывъ:

—Теперь якъ доведеться десь мижь народомъ вештаться, то спытають: звидкы ты? — зъ Билашивкы. — Ну, значыть пранцюватый!

—Ни! — скрыкнувъ Мыкыта, — мы сього не хочемо! Не попустымо! Мы поидемъ хочъ и заразь у мистечко, до пысара, до ликара, — нехай кажуть по правди! Подавай намъ тыхъ опоганеныхъ, мы ихъ заразь изъ села выженемъ, або — отуды въ болото пидъ тры купы. А якъ же и ликаръ правды не скаже, то мы й ликарню розвалымо! Билашивцивъ усюды знають! Билашивськы люде не абы-яки, вони вміють себе оборонити! Ого-го!

—Якъ соби знаете, — каже староста Гаврыло.

—Авже жъ знаемо! — гукае знавъ Мыкыта. — Отъ заразь запряжу коней, та й поиду до ли-

кара. Дядьку Оныську, и вы, куме Корнію, — чы прыстаєте до мене?

— Се справа громадська, — сказавъ Омелько, — нехай громада выражае кого хоче... колы й мени доведеться...

— То що, якъ громадська? — пытае Мыкыта. Громада намъ подякуе. Поидемо!

— Чы ихаты, то й ихаты, — каже Омелько. Прыставъ до ихъ и Корній Гречка.

Але розмиркувалы, що того дня вже пизно ихаты; одклалы на завтра, — воно й празнычокъ якыйсь прыпадае, то гуляючы й поихаты добре.

II.

Пообидавшы, запригъ Онысько коней, поклыкавъ Корнія Гречку та Мыкыту Знайка та й поихалы вони у мистечко до ликарни. По дорози вони стривалы людей, що верталыся зъ ликарни. Якъ прихалы, то ще й засталы не мало народу. Булы люде и зъ Билашивки, але зъ ными незручно було говорыты, за якымъ диломъ прихавъ Омелько съ товаришамы.

Увійшлы вони въ хату, посидалы на лави. Хвершалъ пытае:

— А вы, землякы, чого? Чы сами хвори, чы дома хто нездужае? пидходьте, я васъ позапысую.

— Ни, — каже Онысько, — мы до ликара за иншымъ диломъ...

— Ну, колы за иншымъ то ждить, погы усихъ хворыхъ одпустымо.

Не дуже довго довелося їй ждати, бо вже було нерано, и людей зоставалося трохи. Ось уже й нікого немає. Вийшовъ лікаръ изъ другой хаты, глянувъ та й пытає:

— А се дядьки чого?

— Кажуть, за якимсь диломъ, — видмовивъ хвершалъ.

Дядьки поклонилися лікарю, а Онисько почавъ:

— Мы до вашої милости... зъ Билашивкы... дозвольте васъ попытати: хтось пустивъ чутку, нібы у насъ на сели завелыся пранцювати, выбачайте на сьому слови. Намъ се дуже тяжко, мы сього стерпите не можемъ. Коли се правда, то вкажить намъ тыхъ поганцівъ... А якъ ни, то...

А Мыкыта додавъ:

— Кажуть, що ся поголоска одъ васъ иде...

Усмихнувся лікаръ та й каже:

— Сього добра скризъ багато, по всіхъ селахъ по всіхъ городахъ е... А якъ вы не хочете сього терпите, то робить такъ, щобъ сієи хворобы не було.

Тоди озвався Мыкыта Знайко:

— Мы саме того й хочемо, щобъ не було у насъ тієи погани! Вкажить намъ, хто наше село запоганивъ, мы його заразъ выкурымо! А якъ не скажете, то мы й дали пидемо, у судъ пидемо!

Зновъ усмихнувся лікаръ.

— Я не маю права вказувати, хто яку хворобу мае, — каже лікаръ, — и ніякий судъ не прису-

дыть вамъ того, чого вы хочете. Якъ бы я росказувавъ усимъ, яка въ кого хвороба, то ништо не пишовъ бы до мене личытыся. Тоди усяки недугы ще билшъ розійшлыся бѣ по мижъ людмы, и всимъ людямъ, и вамъ, Билашивцямъ, погиршало бѣ. Та й нащо вамъ тее знаты?

— Щобъ выкурыты того поганця зъ села!— каже Мыкыта.— Або напышемо громадою прыговоръ, щобъ его на Сибирь заслаты.

Зновъ усмихнувся ликаръ, похытавъ головою, та й каже:

— А якъ бы то бувъ найкращый чоловикъ у сели, або вашъ батько, вашъ сынъ,—що бѣ вы тогди робылы? Бувае, що ся хвороба прычепытыся до чоловика не знать якъ, безъ його провыны... Ни, люде добри, карать чоловика за те, що винъ хворый,—не можна; жалиты треба.

— Такъ що жъ намъ робыты?—пытае Омелько.

— Про те будемо балакаты,—одмовляе ликаръ. Заразъ я вамъ не можу усього росказаты, бо я натомывся и часъ мени вже йты додому,—зъ самого ранку не бувъ тамъ, и исты хочеться.

— Мы й пиждемо,—каже Онысько,—абы добуты порады.

— Добре,—каже ликаръ,—я прыйду, а вы хочъ тутъ погуляйте.

III.

Ликаръ пишовъ додому, хвершаль тежъ скоро упорався и перейшовъ у свою кватырю (винъ

жывъ при ликарни); зостався тилкы самъ сторожъ, не старый чоловикъ. Винъ чувъ розмову Билашивчивъ зъ ликаромъ и теперь озвався до ихъ:

— Служу я тутъ два рокы, та що вже надывывся усякого страхиття, — не дай Боже! колысь я не думавъ щобъ на свити було стилкы недужыхъ людей, та стилкы усякыхъ хворобъ. Що дня, день у день, тутъ бувае людей десяткывъ изъ п'ять, а якъ у мистечку торгъ, то й билшъ сотни набереться.

— Ну, а ту жъ пекельну хворобу, пранци, — доводилося вамъ бачыты? — пытае Омелько.

— Ще й скилкы! — одмовляе сторожъ. — Сього добра теперь скризъ багато позаводилося. Ся хвороба зветься сифились. Особлыво часто и заносять заробитчане, салдаты, наймычки та панычи зъ города. А я такый радый (каже сторожъ), що довелось мени тутъ послужыты. Спасыби ликарови та хвершалови, чымало мени доброго розказалы. Теперь и я потроху розбираю, якъ треба якои хворобы стерегтыся.

— Може вы вже й ликаруваты навчылыся? пытае Знайко.

Сторожъ усмихнувся та й каже:

— Ни, сього не дйшовъ. Та й мудра то ричъ, не про мене. Часомъ ще нашкодывъ, замистъ щобъ помогты чоловикови, та й гриха на душу визьмешъ. Щобъ ликаруваты, треба багато вчытыся. Отъ ликаръ та хвершалъ, — вони багато вчылыся, а й

Чоловику соромно признатись, то винъ и выгадуе; тилкы ликари се добре знають и ихъ не одурышь: ся хвороба не буває ни зъ витру, ни зъ простуды, ни одъ сну, а тилкы одъ хворои людыны. Колы чоловикъ занедужавъ сифилисомъ, то се значить, що винъ або зъ хворою сифилитичною молодницею грихъ мавъ, або одъ сифилитичнаго зъ рота въ ротъ люльку чы цыгарку бравъ, або писля його зъ одніей мыскы одною ложкою ивъ, зъ одного кухля чы зъ одній чаркы пивъ, однимъ рушныкомъ утырався, або зъ хворою людною цилувався. И ще буває й такъ, що запоросивъ хто соби око, иде до знахаркы, а вона своимъ языкомъ порошину зъ ока выймае. А якъ у неи сифились, то й не диво, що вона його надилить и тому, кого ликарувала...

Останними часами ся хвороба почала дуже по мижъ людьмы розходиться и не мало людей занастыла. А се черезъ те, що не мало людей, одъ семьи и одъ села одбившысь, идутъ соби на заробиткы, або службыты въ городъ, або на заводъ чы на фабрыку, або просто въ салдаты. Помижъ чужымы людьмы усього доводиться: чы тожъ знаешъ съ кымъ ты обидаешъ, пьешъ, ночуешъ? Може въ його сифились,—зверху не видно, а тамъ гляды и прычепыться. Якъ живе чоловикъ дома, то винъ знае усихъ, и його вси знають. Жыве винъ у своїй семье, тутъ и батько й маты, и добри сусиды, и жинка, чы то чоловикъ. А якъ пиде помижъ чужи люде, то вже йому не соромно и на гришне дило пійты. Инша дивчына або моло-

дыця, зь нужды, або зь дурного розуму, почне своимъ тиломъ торгуваты, усякихъ ласыхъ молодцивъ задовольняты (и на тому заробляють). Дуже скоро вони ій надилать сифілісь, або й ще яку хворобу. А вона згодомъ вернется у село, ще й батькови-матери того добра надилать, и добрымъ сусидамъ, и сельськымъ парубкамъ. А то буває й жонатый чоловікъ пиде на заробиткы, або въ салдаты, не втерпыть, та пидь п'яну руку й согришыть зь непотрибною молодницею... Горилка до добра не доводить, зь неї найчастішь выходить спокуса и до перелюбства. А тамъ дывись, — надилать чоловікъ сифілісомъ свою жинку и диточокъ, на цилый викъ ихъ загубыть, та ще й бидкається: у людей, каже, диты, якъ диты, а у мене каликы...

Зь сього вы бачыте, що не треба дурно по чужыхъ краяхъ вештатысь, а якъ нужда пожене, то треба быть обережнымъ. Не треба зовсимъ пыты горилкы, бо й самъ не помитышь, якъ зь малого та на вельке п'яцтво переходыть. Не треба до чужыхъ дивчатъ та молодыць ходыты, а зь своею жинкою жыты чесно та вирно. Бо й не счуешся, якъ самъ загынешь, ще й другихъ запастышь.

IV.

Зь другої хаты увійшовъ хвершалъ та й каже:
— Я обидавъ та слухавъ вашу розмову. Ото

що вамъ, люде добри, розказувавъ нашъ сторожъ, то все правда.

— Поздоровъ Боже васъ та ликара, — каже сторожъ, — навчылы мене усього доброго.

Озвався Онысько до хвершала:

— Тямущый у васъ сторожъ, та й не дурно тутъ пры ликарни два роки товчеться. А чы неможна бѣ йому вивчѣтись на хвершала?

Сторожъ одмовывъ:

— Куды вже мени, колы я й пысьма мало розбираю. А що, спасыби имъ, мене навчылы, то и для себе и для дитей моихъ здасться. Бо и въ мене диты, и мени ихъ шкода, и хочеться, щобъ булы здорови, та щобъ на батька-матирь не на-рикалы.

— Вашъ билшенькый хлопецъ Ивась, — каже хвершаль, — добре до науки береться. Нехай лышень пидростае, мы його вивчимо, а тоди одвеземо у Полтаву, у хвершальску школу.

Зрадивъ сторожъ та й не вирить такому щастю:

— Де вже намъ! Яки наши достаткы?

— Ничого — каже хвершаль. — Якось доведемо, а тамъ жытыме земськымъ (громадськымъ) коштомъ.

Сторожъ одъ радошивъ не знавъ уже, що й газаты, тилкы очи його блыщалы невымовнымъ щастямъ. Не втерпивъ винъ, побигъ у свою кватирю (у тому жъ двори) похвалытись жинци та сынови Ивасеви.

—Теперь у мене вильный часъ,—каже хвершалъ,—то я зъ вами побалакаю про ваше дило, а тамъ може й ликаръ надійде.

—Будьте ласкави,—каже Онысько,—мы за тымъ и прыхалы, щобъ довидатысь про ту хворобу, то вже радо слухатымемъ.

Хвершалъ почавъ:

—Сторожъ розказувавъ уже вамъ трохи, одъ чого ся хвороба буває: не зъ простуды, не зъ витру, а тилкы одъ другой хворой людыны. Сифилитычна отрута прыстае тилкы тоди, коли трохы кровы або гною (броду) одъ хворой людыны попаде здоровій людыни у маленьку выразочку, або ранку. Скажемо, поцилується здоровый чоловікъ изъ хворымъ; у хворого въ роти е сифилитычна выразка (пранци) и зъ неи тронькы броду попаде здоровому чоловікови на губу, а на губи въ його тило порепалось, або трошечкы зидрано, отъ туды отрута й прыстане, прыщепыться, отъ якъ виспу щеплять. Або пиде молодыця служыты за мамку, чужу дытыну годуваты; у дытыны сифились, и въ ротыку болячкы, чы тамъ одъ сифилису покидыало. Дытына ссе грудь, а на грудяхъ завсигды потрискається, и одъ дытыны отрута сифилитычна перейде до мамкы. Такъ само отрута переходыть и на гришне тило, якъ хто грихъ мае зъ хворою людыною.

Спершу непомитно ничого на тому мисци, де прыщепылась отрута, такъ немовъ усе добре. Трохы згодомъ, днивъ черезъ десять, черезъ двадцать,

а буває, що й через місяць, на тому місці, де прищепився сифіліс, починає ятритися, робиться маленький пухирчикъ, а потімъ виразочка. Вона мало болить; якъ полапати, то тіло на тому місці цупке, тверде, немовъ задубило; ото й є сифілітична виразка, зъ неї починається сифілісъ. Виразка довго не загоюється. Тимъ часомъ хвороба по крові розходиться по всьому тілу: голова болить, чубъ потроху випадає, стає вже не такій блискучий, якъ ранишъ бувъ. Залозы трохи напухають скрізь на ший, въ пахвахъ, підъ руками и т. д. На тили, на спини, на грудяхъ, на лоби, кыдає маленькымы плямамы, немовъ блохы покусалы. Тилкы якъ одъ блихъ, то буває рожева, и якъ прыдавншъ пальцемъ, то пляма зныкає; а якъ одъ сифілісу, то пляма якась червонорудовата, (якъ червона мідь) и хочъ прыдавншъ, то не зныкає. Часто буває, що людына балакає хрыпко, харчить, — се видъ того, що сифілітични виразкы кыдає и въ роти, въ горли. Подывившысь добре въ ротъ, можно буває помитыть біля маленького язычка зъ одного боку, або й зъ обохъ виразкы, зверху сири, немовъ саломъ, або сирюю глыною мокрою, або лоемъ, покрити.

И въ носи робляться виразкы; кисточки выгнывають, нисъ потроху западає, завалюється, а людына говорыть гуняво; гунявыть людына й тоди, якъ у горли маленький язычокъ згніє. А то ще буває, що и въ пиднебенни выгныває дирка вгору,

въ нисъ, тоди вже пыты та исты гараздъ не можна, — у нисъ выльвается.

Зновъ дали хвороба прокыдається на кисткахъ: руки та ноги болять, немовъ у кисткахъ свердломъ крутыть, а наибилшъ уночи. На кистци робляться кгули, наибилше на ногахъ (на голинкахъ спереду) такожь на ребрахъ, на рукахъ, а буває й на лоби. Де на кистци нарядыться кгуля, тамъ трохи згодомъ выгныває шматокъ кисткы, на тили робыться дирка, зъ неи тече гній, выходять кисткы шматтямъ. А дали зновъ буває — прокынется хвороба и на печинци, и на мизку, — скрызъ по всьому тилу...

— Ото напасть! — сказавъ зитхнувши Корній Гречка. А Омелько спытавъ:

— Чы якъ батько-маты мають сю хворобу, то й диты въ ихъ будутъ пранцювати, або сифилитычни, чы ни?

— Здебилшого такъ и буває, — одмовывъ хвершалъ. — Одъ сифилитычныхъ батькивъ-материвъ родяться звычайно сифилитычни диты. Тильки часто такъ буває, що сифилитычна маты не родыть дытыну, а скыдае ии недоношену: та хвороба, що въ крови матерыній, убывае дытыну. А якъ и родыться дытына жыва, то звычайно буває слабеньга, немична, худа, хвора; и вже якъ воно скоро не ввре, то почне йому по тилу „цвяшкамы“ (выразочкамы) кыдаты, и въ роти выразкы робляться. Съ такихъ дитей часто выходять хвори, божевильни, ними, и такъ дали. У тыхъ краяхъ, де здав-

на було багато сифілісу, звичайно буває багато й дурныкивъ, „идіотивъ“, якъ пышуть по кныгахъ себѣ то безглуздыхъ.

Омелько спытавъ:

—Такъ ото де е безглузди, дурныкы, то все одѣ сифілісу?

—Ни,—каже хвершалъ,—не тилкы одѣ сифілісу. Часто буває и одѣ того, якъ батькы по-багато горилкы пылы, марно свое здоровья тратылы, жылы погано та распустно. Горилка та сифіліс—то немовъ ридни браты: пьяный чоловікъ швидко й сифілісу доскочыть, гуляючы зъ распустными людьмы; нихто, якъ пьяни здебилшого и до поганыхъ молодыць учащають: одынь хтось ий сифілісу надилыть, а вона—всимъ.

—Се таке настало, що хочъ не жывы на свити!—зытхнувъ Мыкыта Знайко.

—Чого жъ такъ,—пытае хвершалъ—жывы чесно да зъ розумомъ, не тягайся катъ-зна-де; не пый горилкы и май обережність,—и все буде добре. Самъ прожывешъ пры здоровью, дитей гарныхъ, мицныхъ, здоровыхъ и розумныхъ выкохаешъ, и не жаль тоби буде жыття твого, и весело буде старисть дожываты и на той свитѣ иты, и згадають тебе добрымъ словомъ, и не проклянуть тебе диты твои и вси добри люде.

—Добре панъ хвершалъ каже, якъ изъ святого пысьма вычытуе!—промовывъ Онысько.

V.

— Чы ще Билашивські люде ждуть мене? — спытавъ ликаръ, вертаючысь у ликарню, — Бо я, — каже винъ, — забарывся, обидавши.

— Ждемо — сказавъ Онысько, — и дурно не гуляемо: панъ хвершаль, спасыби имъ, навчачы про сю хворобу.

— Отъ и добре, — промовывъ ликаръ.

— Я вже имъ росказавъ, — каже хвершаль — одъ чого, якъ прыстае сифились, якъ ся хвороба прокыдаеця и выявляеця.

— Тилкы ось чого мы не знаемо, — спытавъ Корній Гречка, — чы воно й здавна була ся негарна хвороба, чы тилкы останними часами настала?

— Здавна, — каже ликаръ. — Вчени люде усякъ розбиралы, и выходыть, що ся хвороба була вже й дуже давно, багато сотень литъ назадъ. Въ иншому край, въ инший часъ вона дуже росходыть ся и людей каличыть; а десь у другому край чы въ инший часъ вона затыхае, про неи мало чуты. Де люде жывуть чысто, чепурно, чесно и здорово, тамъ сифились зныкае: хвори або помруть потроху, бездитнымы; або диты ихъ, онуки, правнуки, жывучы чысто, здорово, стануть и сами здоровы, и сифились зныкае у ихъ. А въ тому край, де люде мало розбирають, якъ треба жыты; де бувають вйны и всяки колотнечи, и черезъ те люде не сыдятъ на мисци, метушатся, тамъ сифились дуже швыдко росходыть ся. Теперь ище багато роз-

носят сифились заробитчане, салдаты, и вси ти, що не сыдятъ дома, а по свиту мандруютъ.

— Дозвольте ще й мени сказаты, — озався сторожь, бо винъ уже вернувся и стоявъ била порога; — на мою думку, ся хвороба теперь шырыться ще й черезъ те, що люде стали дуже пизно женыться. Стари люде кажутъ, що хлопцямъ та дивкамъ не треба довго гуляты; якъ выросло, такъ нехай и женыться. А теперь понаставало, особлыво мижь панамы, що не женыться, ажъ помы молодистъ мынется. А тымъ часомъ паскудяться соби чортъ знае де и чортъ-знае съ кымъ, и здоровья свое втратыть и хворобы достане, и душу и сердце запаскудыть, а тоди вже й женыться.

— Правда ваша, правда! — сказавъ ликаръ до сторожа. — Треба такъ, щобъ парубкы, якъ и дивчата, дружылыся и бралыся чеснымы. За те воны зазнають справжнього щастя и здоровья, и дитей гарныхъ соби на радистъ та на втиху выкохають,

Озався Омелько:

— Добре, що се вы мени сказалы. У мене е сынъ, и винъ ще въ мьясныци просывся: благословить, каже, тату, одружыться, бо покохавъ я дивчыну хорошу; а я йому: ты ще, сыну, молодой, не нагулявся, тоби тилко двадцять литъ. Який съ тебе хазяинъ! Отъ надбай билшь добра, щобъ було зъ чого дитей годуваты, тоди й женысь. А винъ, бидный, и теперь ще сумуе за своею дивчыною, и вона за нымъ вяне. Теперь прииду до дому и скажу сынови: нехай тебе Богъ благословить на добре дило!

— Се такъ, — сказавъ Корній Гречка. — А що жъ робыты тому, хто занедужавъ, хто вже мае сифилісь?

— Нехай заразъ иде до ликара, або до хвершала, — одмовывъ ликаръ. — Якъ тилкы помитыть чоловикъ, що десь выразочка прыкынулася, нехай заразъ иде до ликара. Ликаръ розбере, яка то выразочка, чы сифилитычна, чы ни, и знатыме, що робыты. Личытыся одъ сифилісу треба довго; та й потимъ, якъ уже выличытыся, нехай инколы навидується до ликара, особлыво, якъ десь почне болиты. Хочъ и довго одъ сифилісу личать, а выличують. Хто не хоче каликою буты и другихъ людей сифилісомъ отруиты, той нехай добре личытыся у ликаривъ. Оце вамъ найкраща порада.

Окримъ сифилісу, часто ще прыкыдаються, найбилшь на гришному тили, инши хворобы: выразка сифилитычна, або тече гній (се зветься триперъ), або въ калытци налухне и болыть. То все хворобы тежъ отруйни, вони тежъ переходять зъ людны на людну. Розибраты, де саме сифилісь, а де що инше — ликари вміють; вміють и личыты; черезъ те, щобъ тамъ не прыкынулося, заразъ треба йты до ликара, не соромывшысь, не гаявшысь.

А тымъ часомъ треба маты обережність, щобъ така хвороба не перейшла до кого иншого: хворый, скоро помитыть у себе непевного пухырчыка, чы выразочку, нехай истъ тилко своею окремою ложкою, утырається окремымъ рушныкомъ, пье зъ своей окремой посудыны (кухля, стакана, чаркы). Нехай не дае никому своей люлькы,

або цыгаркы, ни съ кымъ не цилується; нехай та-кожъ не спыть изъ жинкою, ажъ помы выгоицься. Та нехай не коштуе горилкы, чысто била себе ходыть, невмытымы руками очей не тре, бо часомъ и на очи хвороба перейде (якъ у кого триперь).

Якъ почне котрый хворый личытыся у ликара, чы тамъ у хвершала, то йому полегшае, и здається—вже одужавъ. А справди, хвороба тилко послабшала, сховалася, а отрута ще десь сыдыть, и незабаромъ прокынетъся. Черезъ те треба доты личытыся, ажъ помы ликаръ самъ скаже. Тилко не личытыся сами, бо пошкодыте соби. Не личытыся у знахурокъ, бо вони вамъ ничего не поможуть, а тилко пошкодыть, часомъ ще отруять. Бувайте жъ здорови та перекажитъ и инымъ землякамъ своимъ усе те, що вамъ тутъ казано.

Такъ сказавъ ликаръ, попрощався и пишовъ соби додому.

Люде якыйсь часъ сыдили мовчкы. Тоди хвершаль озвався:

—Выходыть, що хочъ и страшна, и погана ся хвороба, сифились, а про те побороты ии можна. Скризь вона е, и не можна сказаты, що ось таке село—пранцювате, а таке—чысте. А про те треба думаты, якъ бы сю хворобу спыныты, щобъ вона людей не каличыла, бо вы жъ чулы, що одъ сифилитычныхъ батька-матери часто родятыся диты—каликы, кволи, слаби, дурни, божевильни. Черезъ те ридъ людськый псується, гиршае.

Немае въ свити, якъ свій край ридный, своя

дружина вирна, свои диточки люби. Диды и батькы наши ти поля оброблялы, своимъ потомъ по-лывалы, одъ ворогивъ боронылы; и намъ, нащадкамъ своимъ, передалы жытте и здоровье, и кохання до ридного краю. И мы повинни такожь передаты те все нашимъ дитямъ. Не стане насъ—лежатымемъ поручъ изъ батькамы та дидамы нашымы, на ридному гробовыщи; за те частка насъ самыххъ, кровь наша,—диты—жытымуть и си поля пахатымуть, и насъ добрымъ словомъ спомына-тымуть. Спомынатымуть, та не всихъ насъ; бо хто кровь свою, черезъ необережність, дурный розумъ, черезъ горилку и роспусту зопсувавъ, хто отру-ивъ свое тило хворобою и передавъ ту отруту дитямъ,— у того диты або помруть, або каликамы жытымуть и клястымуть той часъ, колы родылыся...

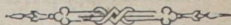
Черезъ те робимъ такъ, щобъ край нашъ пышався здоровьямъ, красою и щастямъ дитей нашихъ. Будемо жыты чесно и чысто, и обережно; будемо учыты дитей нашихъ, щобъ до розуму до-ходылы та знали, що добре, а що лыхе...

Билашивськи люде зъ велькою подякою попрощалыся та й поихалы соби додому. Вони добре памъяталы усе, що чулы въ ликарни, переказувалы й сусидамъ своимъ.

А въ осены Омелько Бовкунъ женывъ свого сына.

Року 1898.

У Чернигови.

ПРОДАЮТСЯ ПО КНИГАРНЯХЪ

кныжкы, заходомъ Б. Гринченка выдани.

(№№ 1—7, 9—19, 21—22 24—26, 28—30, 35, 36, 38—41 друковано коштомъ И. Я. Череватенка).

1. Чайченко (Гринченко). Батько та дочка. Ц. 5 к.
2. Чайченко (Гринченко). Пидпаль.—Панько. Ц. 3 к.
3. Чайченко (Гринченко). Робинзонъ. Ц. 10 к.
4. Живи струны. Збирка писень. Цина 12 к.
5. Коцюбинський. П'ятьозлотный.—Оповид. Цина 3 к.
6. Коцюбинський. Харытя.—Ялынка. Цина 5 к.
7. *Вирна пара та инше.*—Оповидання та вирши Г. Барвинокъ, Е. Гребинкы, М. Вовчка, М. Костомарова, П. Кузьменка, Л. Боровыкивського. Цина 8 коп.
8. Гордиенко. Кумъ-ханъ.—Прыгода у повидь. Ц. 3 к.
9. А. Т.... Добра душа.—Оповид. Цина 5 коп.
10. Шевченко. Катерины. Цина 3 коп.
11. Чорноморци у неволи. Якъ чоловікъ конемъ бувъ. Цина 5 коп.
12. Гринченко. (Чайченко). Байкы.—Цина 15 коп.
13. Гринченко. Неймовирный. Драма на 5 дій. Цина 10 коп., а на кращому папери 15 коп.
14. Заиря. Добра порада. (Якъ личыты видъ скаженои собаки). Цина 5 коп.
15. Казка про перлове намысто. Цина 4 коп.
16. Крымычка.—Оповид. та вирши: Артемовського-Гулака, М. Вовчка, Гребинкы, Кулиша, Метлыньского, Федьковича, Шевченка, Щоголева та инш. Ц. 7 коп.
17. Коваленко. Правдые слово та инше. Цина 6 коп.
18. Заиря. Якъ выгадано машыною йиздыты (про Стефенсона). Цина 5 коп.
19. Коваленко. Видъ чого вмерла Мелася. Про обкладъ (дифтерію). Цина 5 коп.
20. Думы кобзарьски. Упорядкувавъ Б. Гринченко. Цина 5 коп., а на гарному папери 15 коп.
21. Страшни забавкы. Про рымський циркъ. Ц. 3 к.
22. Коваленко. Чума на людяхъ. Цина 3 коп.
23. Заиря. Орлеанська дивчына Ж. д'Аркъ. Цина 6 коп.
24. Заиря. Пидъ землею. Про шахты. Цина 12 коп.
25. Добрый звиръ. Опов. Ц. 5 коп.
26. Чередыкъ та дивчына. Опов. Ц. 3 коп.
27. Веселый оповидачъ. Двисти народныхъ оповиданнивъ. Упорядкувавъ Б. Гринченко. Цина 20 коп.

28. *Колоски*. Збирникъ казокъ та оповиданнивъ. Упорядкувавъ В. Гринченко. Ц. 12 к.
29. *Махновський*. Про виспу. Ц. 5 к.
30. *Батькове вищування*. (Кулишъ, М. Вовчокъ). Ц. 3 к.
31. *Гринченко*. Писни та думы. Ц. 50 к.
32. *Гринченко*. Хатка въ балци. Опов. Ц. 35 к., а на гарному товстому папери 75 к.
33. *Гринченко*. Оповидання. Ц. 35 к., а на гарному товстому папери 75 коп.
34. *Грабъ П.* Кобза. Спивы й переспивы. Ц. 35 к.
35. *Гребинка*. Прыказкы. Цина 5 коп.
36. *Федьковичъ*. Побратымъ.—Хто выненъ? Опов. Ц. 4 коп.
37. *Степови квиткы*. Вирши старыхъ и новыхъ украинськихъ поэтивъ. Упорядкувавъ В. Гринченко. Ц. 40 коп.
38. *Заирня*. Давня прыгода. Опов. Ц. 6 коп.
39. *Гринченко*. Смилыва дивчына. Казка. Цина 4 коп.
40. *Заирня*. У сніговому край. Оповидання про Гренландію Ц. 5 коп.
41. *Коваленко*. Клопить у с. Вилашивци. (Про сифились) Ц. 4 коп.

Ци книжки треба выпысувати видъ Б. Д. Гринченка зъ Чернигова. Хто ихъ выпысуе не менше якъ 50 экз., тому скидається 25 коп. зъ рубля; а колы выпысуе скилкы сотъ книжокъ, то скидається половына.

- Гринченко*. Этнографическіе матеріалы (малорусскіе). Томы 1 и 2
Проза. Ц. 1-го тома: 1 р. 50 к., 2-го—2 р.
- Гринченко*. П. А. Кулишъ. Біографическій очеркъ. Ц. 25 коп.
- Р. Б. Хома* Баглай. Поэма. Звиршувавъ П. Г. Ц. 10 к.

Хто купуе кожнои книгы (зъ цихъ двохъ) не меншъ якъ 10 примырныкывъ, тому скидається 25 коп. зъ рубля.

Колы покупець мае скидку, то самъ платыть за пересылку; колы скидки не мае—то платыть за пересылку выдавецъ.

ГЛИБОВЪ Л. Байкы. Цина 15 к., на кращ. папери 25 коп., на велиз. 40 к. Адресъ: Черниговъ, А. Л. Глябову.

ПОРТРЕТЫ Шевченка, Котляревського та Квиткы вельки (11×8 вершк.) продаются по 15 к., а якъ не меншъ 50 экз., то по 10 к. Выпысувати видъ Г. А. Коваленка, зъ Чернигова.